

WOLLEWEVERSKAPEL

Uiterst waardevolle getuige van het Gentse verleden, goed verborgen aan de Kortedagsteeg - Kleinveleeshuissteeg

Luc Devriese

De Wolweverskapel aan de Kortedagsteeg, toegewijd aan de H. Leonard, maakte deel uit van een godshuiscomplex voor de erediensten en armenzorg van de nering van de wolwevers (lakenwevers) (afb. 1). In die tijd was dat veruit het grootste en machtigste ambacht. Samen met de 'kleine neringen' en het patriciaat vormden de wevers de drie leden van het laat-middeleeuwse stadsbestuur. Vandaar de bouw in de jaren 1300 van een eigen, vrij grote

Afb. 1. Het wolweverscomplex en de Walpoort (bij de Ketelvaart, linksonder) in de zestienste eeuw. Godshuisgebouwen en kapel gesitueerd rond een binnenplein tussen de vaart, de Kouter (boven), de Kleinveleeshuissteeg (rechts) en de Kortedagsteeg (onder).

Detailreproductie van Auguste Van De Eynde naar het panoramisch zicht van Gent in 1534; uit Huytens, J. (1861), *Recherches sur les corporations gantoises, notamment sur celles des tisserands et des foulons*.

kapel. Het geheel bestond, naast dit kapelgebouw, uit een dormitorium (slaapzaal) voor oude en behoeftige leden van het ambacht en meerdere bijgebouwtjes rond een binnenplein tussen de Kortedagsteeg, de Ketelvaart en de Klein vleeshuissteeg. In de late middeleeuwen bezat de nering (of ze was geassocieerd met) nog een tweede gebouwencomplex tussen de Zandpoort en de Pelkharig. De stad en tal van goeude burgers deden schenkingen aan kapel en godshuis (aalmoezen, geld, huizen, gronden, vooral onder de vorm van ‘eeuwige’ renten). De kapel is uniek: ze is de enige Gentse neringkapel die nog vrij goed behouden bleef, en dat nog wel in een stad die zo lang in de eerste plaats een textielcentrum was.

Kapel uit de jaren 1300

De kapel en de achterliggende ruimte tot aan de Kouter en de Ketelvaart werd in 2007 bouwhistorisch verkend en grondig archeologisch onderzocht. Een dendrochronologische datering (ouderdomsbepaling aan de hand van de jaarringen) bevestigde de veertiende-eeuwse origine van de kapel (bomen gehakt tussen 1292 en 1320). Achter de nog bestaande bebouwing werden, naast tal van sporen uit de tijd van de kapelbouw, resten aangetroffen die wijzen op een ‘steen’ uit de jaren 1200, ouder dus dan de kapel. In dezelfde ruimte werd een

Afb. 2. De zeventiende-eeuwse keuken achter de kapel zoals Armand Heins die nog zag en schetste (Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer).

belangrijke achterbouw aansluitend bij de keuken en de kapel archeologisch gedocumenteerd. Deze werd in de eerste helft van de jaren 1600 opgetrokken en was vermoedelijk bestemd voor gemeenschappelijk gebruik van de godshuisbewoners, vooral als eetzaal. Recent werd een gelukkige oplossing gevonden om de unieke keuken (afb. 2) na decennialange verwaarlozing te herwaardenen, te restaureren en te gebruiken als kleine kantoor- en vergaderruimte.

Van de middeleeuwse bebouwing staat enkel de kapel nog overeind. Tussen de kapel en de Walpoort aan de Ketelvest lag een open ruimte. Bij archeologisch onderzoek in 2007 werden op deze plaats skeletresten gevonden. Dit bevestigt de geschreven bronnen die vermelden dat de wolwevers in de 14de eeuw de toestemming kregen om ten zuiden van de kapel een eigen begraafplaats aan te leggen voor wevers die in het godshuis waren overleden. Kleinere bebouwing rond dit 'binnenplein' behoorde minstens gedeeltelijk eveneens tot het complex

De kapel met steil zadeldak heeft negen traveeën (muuronderverdelingen). Die worden van elkaar gescheiden door steunberen en bevatten meestal een al of niet dicht dichtgemetseld hoog spitsboogvenster. De twee hoeken van de westzijde (naar de Kouter) zijn voorzien van een achthoekige flankertorentje (afb. 3). In 1879 werden in het koor vroeg-15de-eeuwse muurschilderingen onder kalklagen ontdekt, die vandaag echter niet zichtbaar zijn (afb. 4). Cal-

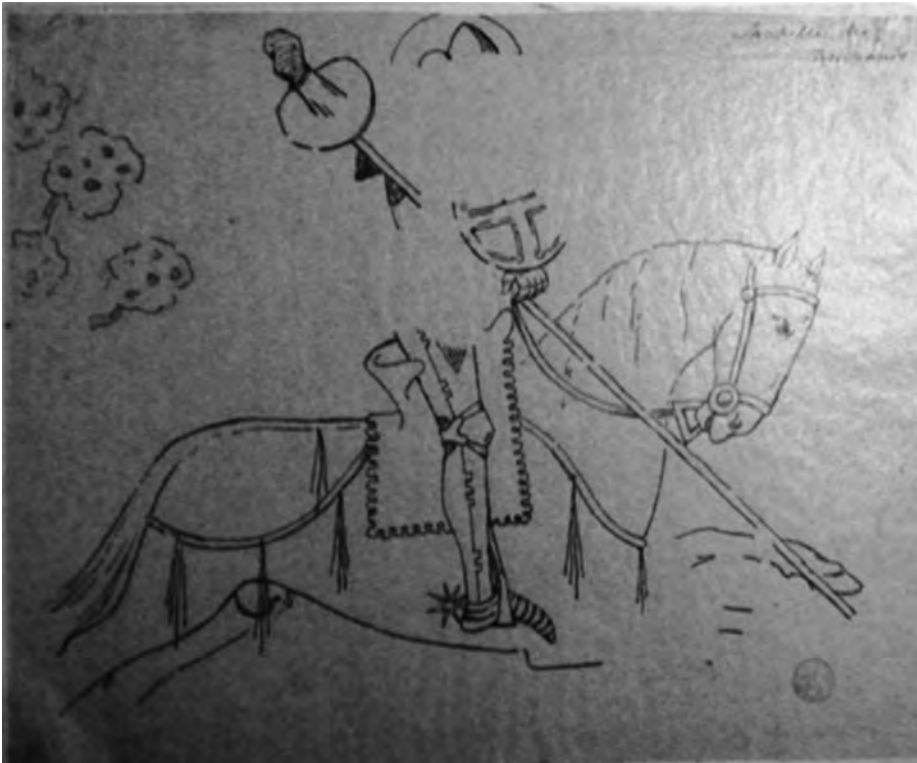

Afb. 3. Top van de westgevel met aanzet van twee flankertorentjes en sporen van verbouwingen (foto 2015).

ques die daar toen van gemaakt werden door Adrien Bressers–Blanchaert worden bewaard in de STAM collectie.

Gebruik

Het godshuis behield zijn functie ongeveer vijf eeuwen lang. Eén jaar na de ‘sententie’ (vonnis en straf) door Karel V in 1540 met de confiscatie (in beslagname) van de bezittingen van de neringen, werden de godshuizen en hun inkomstenbronnen (meest renten) teruggegeven. Het complex kon zijn functie van weversgodshuis behouden tot in de Franse tijd. De wolweverij die haar hoogtepunt kende in de late middeleeuwen met de productie van het hoog gewaardeerde Vlaamse laken, had toen echter al sterk aan belang ingeboet. Niettegenstaande dat, werd de bebouwing, zoals hierboven aangehaald, achteraan de kapel nog aanzienlijk uitgebreid naar de Kouter toe.

Afb. 4. Sint-Joris bevecht de draak: een gedeelte van de veertiende-eeuwse muurschilderingen, nagetekend door Louis Maeterlinck (Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer).

In 1796 werden de ambachtsorganisaties afgeschaft. Het complex werd overgedragen aan de Commissie van Burgerlijke Godshuizen, voorloper van het OCMW. In de afgelopen twee eeuwen kende de kapel een indrukwekkende reeks verschillende bestemmingen: na in de Franse tijd nog als ‘burgerlijk godshuis’ (hôpital civil) gefungeerd te hebben, werd het in 1816 verkoopzaal. Na de afbraak van het oude Klein Vleeshuis in 1821 nam het kapelgebouw de functie daarvan over. In 1879 werd het verkoopzaal voor eetwaren, in 1883 Eden theater, in 1885 opnieuw verkoopzaal, in 1900 magazijn, in 1905 een van de oudste garages van de stad (afb. 5 en 6). In 1912 hernam het gebouw, nog steeds in handen van de ‘Burgerlijke Godshuizen’, zijn activiteiten in de amusementssector als brasserie Carillon, café chantant, ook cinema (afb. 7) en concertzaal, met zijuitgang (nooduitgang) in de Kleinvleeshuissteeg. In de periode 1934 - 1982 draaide cinema Savoy er vooral Franse films (afb. 9). Aan dit zoveelste leven van de Wolweverskapel kwam in 1999 een einde toen het gebouw door het OCMW verkocht werd aan een bouwpromotor. Na de restauratie in 2001 - 2002 werd de kapel kledingmagazijn, functie die ze anno 2016 nog steeds heeft. Al deze bestemmingen brachten geen ingrijpende bouwkundige veranderingen te weeg. Integendeel, ze zorgden er voor dat het kapelge-

GRAND GARAGE GANTOIS
(Centre de la Ville)

On y trouve toutes
les grandes marques
et
le roi des pneus
G. MICHELIN

RUE COURTE DU JOUR, 14
Téléphone 37

Les meilleurs
Canots Automobiles

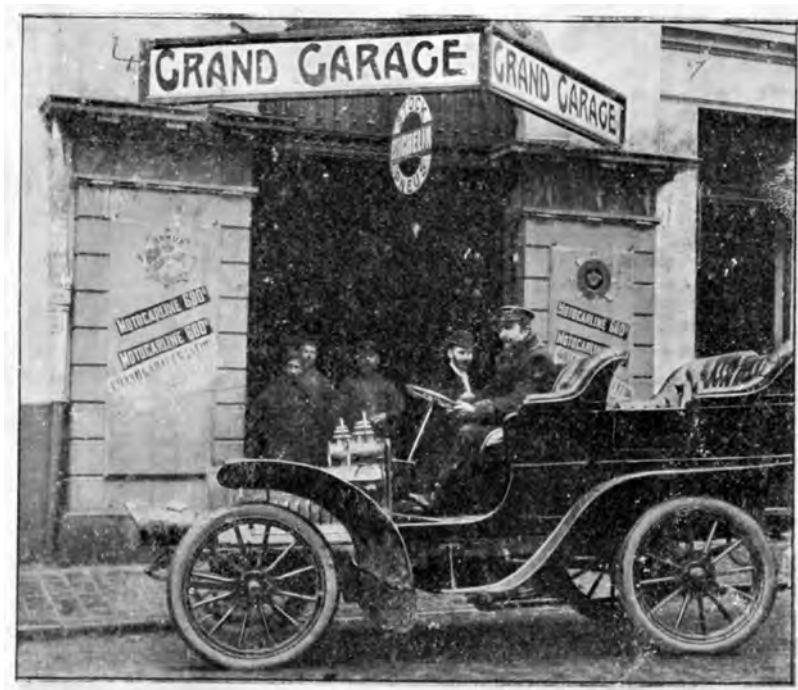
Afb. 5. Publiciteit voor de garage Gantois die niet enkel auto's verkocht (ongedateerd, periode 1905 - 1912, verzameling PKRH).

bouw behouden bleef.

Slecht befaamde omgeving

Vroeger heette het daar Vierweegschede, naar het kruispunt van de weg vanuit het centrum naar de Walpoort met de verbinding Kouter - Braampoort. De huidige, toch wel rare naam Kortedagsteeg werd afgeleid van Ondadige stege (vroegste bewaard gebleven vermelding: 1326), duidend op 'onbehoorlijk gedrag'. Maar die straatnaam hoorde oorspronkelijk bij de huidige Saghermansteeg aan de andere zijde van de straat naar de Schelde toe. De namen van de onaanzienlijke straatjes daar rond, zoals de Kleinveeshuissteeg en de Koutersteeg, stonden in die buurt, net als elders, allesbehalve vast. Zo kon de Kleinveeshuissteeg ook (Grote of Kleine) Koutersteeg genoemd worden. Bij een plein waar veel volk kwam, waren dergelijke middeleeuwse steegjes dikwijls hoerenstraatjes. Vandaar de oudere naam Schuddevee(d)steeg.

Aan de noordzijde van de kapel hoorde oorspronkelijk een gangetje bij het complex. Op de afbeelding 1 is een poortje aan de straat en een poortgebouwtje binnenin te zien. Daar gaf de steeg toegang tot het al vermelde binnenplein

Afb. 6 Stoere automobilist of chauffeur aan de ingang van Grand Garage, Kortedagsteeg (ongedateerd, periode 1905 - 1912, verzameling PKRH).

Afb. 7. Ongedateerde postkaart uit de tijd dat in de zaal Le Carillon films gedraaid werden (verzameling PKRH).

en wellicht ook met de Ketelvaart en de Kouter. Later werd dat achterin vernauwd tot een steegvormige toegang tot de Ketelvaart (afb. 8).

Verbouwingen

Het centraal als dakruiter gebouwde torentje, zichtbaar op zestiende- en zeventiende-eeuwse afbeeldingen was inmiddels verwijderd. In 1829 werd het vijfhoekige koor aan de Kortedagsteeg ingesloten in een voorgebouw met gevel aan de rooilijn, opgetrokken conform aan de eenheidsarchitectuur uit 1786 die de overige bebouwing aan die straatkant kenmerkt (zie afb. 8). De zeventiende-eeuwse vensteropeningen werden grotendeels dichtgemetseld. Centraal in het koor, op de plaats waar ooit het altaar stond werd een opening geslagen. Die gaf vanaf toen rechtstreeks toegang van en naar de Kortedagsteeg. Oorspronkelijk gebeurde dat via de westgevel die uitgaf op het eigenlijke godshuis met de binnenkoer te zien op afb. 1. De locatie van die ingang toont aan dat de kapel niet bedoeld was voor de 'man' van de straat, maar voor de kostgangers van het godshuis die achterin rond het binnenplein verbleven. De bebouwing naar het stadscentrum toe veranderde aanzienlijk in de jaren 1800 nadat het Klein Vleeshuis verdween uit zijn locatie bij de Brabantdam samen met de omringende huizen. Omgevormd tot de huidige Vogelmarkt

Afb. 8. Detail uit het eerste kadasterplan van Gent (ca. 1830, UGent bibliotheek). De gang aan de noordzijde (boven) van de kapel (hier aangeduid naar de toenmalige functie van Klein Vleeshuis) is verbonden met een nauwe steeg (links) die uitgaat op de Ketelvaart. Daar rond en daarbinnen is de site van het godshuis nog herkenbaar. Enkel de noordwand van de kapel is nog vrijstaand, maar deze muur is enkel door een gang afgescheiden van de bebouwing aan de Kleinvleeshuissteeg. De zeventiende-eeuwse achterbouw van de kapel is nog intact.

werd dat onderdeel van een nieuwe verbinding tussen het Zuidstation en het westen van de stad met de verbrede Brabantdam en de Zonnestraat, en verderop met nieuw aangelegde straten aan de overzijde van de Leie tot voorbij de Coupure.

Restauratie van een uniek monument

Dat de kapel nog bestaat, mag een wonder heten. Sinds 1943 is de Wolwevers-

Afb. 9. Foto uit de jaren dat cinema Savoy er vertoningen gaf. De ingang is opgenomen in de eenheidsbebouwing aan de straat, maar - zoals het hoort bij een cinema - voorzien van een 'moderne' luifel (Stadsarchief Gent, verzameling SCMS nr. 3037).

kapel als monument beschermd. Bij de meest recente restauratie onder leiding van architect Ro Berteloot werd aan de Kortedagsteeg een kleine min of meer open ingang geschapen die de vroegere toestand (met enige fantasie) evoceert, en de eenheidsbebouwing aan de straat toch respecteert. Het zwaar aangetaste dak werd grondig gerestaureerd en de bundelpijlers tegen de binnenzijde van de muren hersteld. Restanten van vroegere verbouwingen werden verwijderd. De uit 1910 daterende neogotische sjabloonbeschilderingen aan de binnenzijde werden verwijderd. Die waren aangebracht bij de inrichting als zaal

Carillon, een van de vele decoratieve realisaties typisch voor de aanloop naar de Wereldtentoonstelling 1913.

Van de straat af is er nauwelijks iets te zien van dit voor Gent historisch zo belangrijke monument(je). Je moet echt naar binnen gaan om de structuur van de kapel te ontdekken en te bewonderen (afb. 10). Ook de restauratie van de keuken kan enkel binnenin ten volle geapprecieerd worden. Wel jammer. Uitzwendig is enkel de bovenste helft van de west- en zuidgevel zichtbaar van op de kleine parking bereikbaar vanuit de Kleinveleeshuissteeg (zie afb. 3). Van buitenaf ziet de kapel er niet bepaald indrukwekkend uit. Maar de situatie is, de zware immobiliair – speculatieve druk in die buurt in aanmerking genomen, historisch vrij correct bewaard gebleven. De meeste dergelijke kapellen in de stedelijke centra waren trouwens altijd al ingesloten door allerhande bebouwing. Ze werden niet opgetrokken om de goegemeente te imponeren, of later bij restauraties, de toeristen te ‘bedienen’, maar om de eigen ambachtsleden te gerieven en vertrouwen te schenken.

Met dank aan Adrien Brysse

Afb. 10. Binnenzicht (2015) van de Wolveverskapel in gebruik als kledingmagazijn.

Literatuur

- Anoniem (zonder jaartal), Locatie 1. Wolweverskapel. Thema herbestemming. In: De stelling voorbij, 25 jaar monumentenzorg Gent.
- Anoniem (2009), In ander licht: Herbestemming van religieus erfgoed, M&L Cahier 17, 100-104.
- Baillieul, B., Boncquet, D., Derom, S., Everaert, G., Lefebure, J., Vercauteren, V., Vincent, M. (2009), Multifunctioneel verweven. In: Inijk. Tien jaar dienst monumentenzorg, p. 104-107.
- Boncquet, D., Laporte, D. (2013), Ro Route. Wandel langs 22 architectuurparels in de Gentse binnenstad gerestaureerd en gerealiseerd door Romain Berteloot, Gent, brochure.
- Bogaert, C., Lanclus, K., Verbeeck, M., Van Aerschot, S. (1976), Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. deel 4na. Stad Gent, p. 245-247.
- De Clercq, M. (2003), De Wolweverskapel: van gepensioneerde wevers tot jonge sportievelingen. In: De Heraut, nr. 2, p. 10-13.
- De Gryse, J., Vandevelde, J. (2008), Kleinvelehuisteeg, Wolweversite. In: Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent, reeks 2, nr. 2, p. 43-65.
- De Potter, F. (zonder jaartal), Gent van den oudsten tijd tot heden, deel IV, p. 429-458.
- Devriese, L. (2015), Gent spant de kroon. Vijf Schuddeveedstraatjes. In: Ghendtsche Tydinghen, jg. 44 nr. 1, p. 53-58.
- Gysseling, M. (1954), Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen, Antwerpen, p. 65 en 82.
- Martens, M.P.J. (1989), Muurschilderkunst te Gent (12de tot 16de eeuw), Brussel, p. 149-155.

LEZERS AAN HET WOORD

Rudy Van Steendam is op zoek naar **Bachusfiguurtjes** in Gent, voornamelijk die aan gevels. Hij weet er eentje hangen: dat aan een gevel op de Kraanlei dat ooit nog boven op de kraan zou hebben gestaan. Na een uitgebreide zoektocht enkel een adres gevonden van een hoekhuis/café op het Maria-Hendrikaplein. Heeft iemand weet van andere?

Danny Mattens vraagt informatie over het 'Werk van Francisca Romana'. Dat werd in Gent opgericht in 1900.

NvdR : In de archieven van de KBOV, Kraanlei 65, Gent, vonden we onderstaande afbeelding.

Christian Clauss, die onderzoek doet over Hertoginnendal, vraagt of iemand

WERK VAN
ST. FRANCISCA ROMANA
OUDE HOUTLEI 74 GENT

PLAATSING VAN DIENSTMEISJES

Voor de leden van de St-Francisca-club, elken Zondag van 4 tot 9 uur:

1. — GEZELIG SAMENZIJN, ONTPANNING, GEZELSCHAPSPLEEN, VOLKSDANSEN, ZANG, ENZ.
2. — STUDIEKNIJNG OVER ALLERLEI BELANGRIJKE ONDERWERPEN.
3. — LESSEN OVER OPVOEDKUNDE
4. — SPECIALE BOEKERIJ

HULPBETROON AAN DIENSTMEISJES

— Uw goed hart heeft reeds voor zooveel gezorgd. Wanneer gaat U ook eens denken aan onze dienende meisjes, die zoo verlaten zijn.

Best.: **Paier Sixtus Van Ruytghem**
Klooster der Paters Minderbroeders
Oude Houtlei 72, Gent. - P. Ch. 117228

Inschroot Clard - Tal 895.98

weet waar **archieven aangaande architect Edmond De Vigne** nog zouden bestaan. In de Zwarte Doos is er niets bruikbaar over hem te vinden. Maar bleven er, bij voorbeeld, te Gent bij nakomelingen van hem of van zijn familie archieven bewaard? In Ghendtsche Tydinghen 1998 (p. 154) publiceerde Edgar Ossieur de genealogie van de kunstenaarsfa-

milie De Vigne met de data van geboorte, huwelijk en dood van Edmond.

NvdR: In de archieven van de KBOV, Kraanlei 65, Gent, vonden we bovenstaande afbeelding. In tegenstelling tot wat het geval is met andere leden van de familie De Vigne werd over deze figuur erg weinig geschreven. In de documentatie van Daniël Van Ryssel over Gentse kunstenaars en bij Dirk Laporte – Livia Snauwaert (2003) Gids voor architectuur in Gent vonden we toch enkele gegevens. Edmond werd geboren te Gent in 1844 als zoon van Felix, schilder, en stierf te Sint - Joost - ten Node in 1918. Hij studeerde aan de Gentse academie en ontwierp, naast het Van Eyckzwembad, verschillende huizen in de Henegouwenstraat en vooral in de Vlaanderenstraat. Deze straten werden gerealiseerd in het kader van de grote urbanisatie die we kennen als het Zollikofer - De Vignepian (1883) en daar slaat De Vigne inderdaad op... Edmond. Als kroon op zijn Gents werk liet hij in nauwelijks twee jaar (1897 – 1899) de ‘Vlaamschen’ theater op het Sint-Baafsplein optrekken. Het pleintje bij het zwembad werd ironisch genoeg, niet naar hem genoemd, maar naar zijn broer, advocaat, letterkundige en politicus Julius De Vigne. Wellicht omdat plaatsnamen geen verwarring mogen geven, verkozen de Gentse straatnaamgevers een van de laantjes in het Citadelpark, waar niemand woont, Familie De Vignedreef te noemen.

Edmond De Vigne huwde in 1902 met Theresa Lots, geboren in Sint - Gillis, en vertrok toen naar het Brusselse waar hij stierf. Misschien is dit de reden waarom de man zo weinig gekend is in Gent, terwijl hij toch verantwoordelijk is voor een flink stuk van het laat-19de-eeuwse gezicht van deze stad? Of is het in ongenade vallen van de neorenaissance – neobarokke ‘Beaux - Arts’ stijl, kenmerkend voor zijn werk, daarvoor verantwoordelijk?